

De Tweede Kamer
t.a.v. de informateur
p/a Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

BETREFT	SER-brief voor de informateur t.b.v. de kabinetsvorming		
DEN HAAG	17 november 2025	E-MAIL	secretariaatvz@ser.nl
ONS KENMERK	25.32577	TOESTELNUMMER	070 3499 504
BIJLAGE(N)	1		

Geachte informateur,

Wij werken graag met een nieuw kabinet en parlement samen aan stabiel beleid en herstel van vertrouwen. In een soms verdeeld land brengt de SER al 75 jaar partijen en belangen bij elkaar om tot gedragen oplossingen te komen. SER-adviezen kunnen rekenen op breed draagvlak, zowel onder werkgevers, werknemers, ZZP-vertegenwoordigers en kroonleden als breder in de samenleving. Zo komen SER-adviezen mede tot stand in samenwerking met bijvoorbeeld natuur- en milieuorganisaties en het SER Jongerenplatform.

De SER kiest voor een sociale markteconomie gebaseerd op brede welvaart. Brede welvaart is alleen bereikbaar als Nederland voldoende verdienvermogen heeft en houdt. Tegelijk draagt verdienvermogen alleen bij aan brede welvaart als de opbrengst bij de mensen en het collectief terecht komt en schade aan natuur en milieu wordt voorkomen en hersteld. We staan als Nederland op een kruispunt. Het is tijd voor het versterken van onze democratische rechtsstaat. Voor een overlegeconomie en geen vechteconomie. Polderen in plaats van polariseren. De SER staat aan uw zijde, en samen hebben we alles in huis om de economie van de toekomst vorm te geven.

Hierbij zien wij voor het gesprek met het volgende kabinet drie samenhangende prioriteiten voor een nieuwe investerings- en hervormingsplan:

- Nederland staat voor de kwaliteit van werk en kan niemand missen
- Nederland vooruit: ruimte voor kennis, verdienvermogen en ondernemerschap
- Nederland van het slot: oplossingen in het fysieke domein

In deze brief geven wij onze aanbevelingen op deze drie gebieden¹. Daarnaast bieden we aan om in deze kabinetsperiode samen te werken op de WIA, landbouw, leven lang ontwikkelen, het belastingstelsel, IMVO/regeldruk en de opschaling bij defensie.

1 Het betreft hier een selectie uit onze advisering, het totaal vindt u in onze brief aan verkiezingsprogrammacommissies: [SER \(2025\)](#)

1. Nederland staat voor de kwaliteit van werk en kan niemand missen

Voer onverkort het SER-MLT uit voor een zekere en wendbare arbeidsmarkt:

De SER streeft naar een arbeidsmarkt gebaseerd op waardig werk, een arbeidsmarkt die werk en inkomenszekerheid biedt voor mensen en wendbaarheid voor ondernemingen.

De SER beveelt het volgende aan:

- Implementeer het arbeidsmarktpakket gebaseerd op het SER-advies *Zekerheid voor mensen, een wendbare economie en herstel van de samenleving*² door te zorgen voor voortgang van de wetstrajecten die de afgelopen jaren in gang zijn gezet. De SER hecht aan de integrale en gelijktijdige behandeling van deze maatregelen, zodat meer werk- en inkomenszekerheid voor werkenden en noodzakelijke flexibiliteit voor werkgevers in evenwicht zijn.

Zorg ervoor dat de implementatie van het Pensioenakkoord en het akkoord 'Gezond naar het pensioen' onverkort doorgaan en kom alle gemaakte afspraken uit beide akkoorden na.

Verbeter de positie van internationale arbeidskrachten, en verminder de vraag naar laagbetaalde arbeid³:

arbeidsmigratie is onmisbaar in de Nederlandse open economie. Er zijn echter grenzen aan wat onze samenleving kan dragen; we zien te veel misstanden bij de omgang met internationale arbeidskrachten. De inzet van arbeidsmigranten sluit onvoldoende aan bij maatschappelijke opgaves en transitie waar Nederland voor staat. De SER heeft daarbij vier hoofdaanbevelingen:

- Verbeter de positie van laagbetaalde arbeidsmigranten, onder meer door strengere handhaving op misstanden en een inkomensgarantie vanaf de eerste werkdag voor uitzendkrachten.
- Bevorder investeringen in arbeidsbesparende technologie om de vraag naar laagbetaalde arbeid terug te brengen.
- Investeer in de mensen die nu nog langs de kant staan om minder op arbeidsmigratie te leunen.
- Onderzoek hoe vakkrachten gericht en onder goede voorwaarden kunnen worden aangetrokken voor het realiseren van maatschappelijke opgaves en transitie. Daarnaast blijven kenniswerkers van groot belang voor onze economie

2. Nederland moet vooruit: ruimte voor kennis en ondernemerschap

Teruglopende investeringen en stagnerende arbeidsproductiviteit bedreigen het behoud van onze welvaart, werkgelegenheid, bedrijven en belastinginkomsten. Het bedrijfsleven ervaart veel regeldruk. Om verdienvermogen te stimuleren bevelen we onder meer het volgende aan:

2 Specifiek gaat het om de trajecten Meer Zekerheid Flexwerkers, de introductie van een rechtsvermoeden voor zelfstandigen (VBAR), Wetsvoorstel personeelsbehoud bij crisis (Wpc), Basisvoorziening Arbeidsongeschiktheid Zelfstandigen (BAZ), Wijziging re-integratieverplichting 2e ziektejaar werknemers mkb en Toelating Terbeschikkingstelling van Arbeidskrachten (TTA).

3 Zie recente SER-advies (2025) – Arbeidsmigratie naar waarde: minder waar het kan, beter waar het moet

Werk aan een stabiel, concurrerend en innovatief ondernemersklimaat:

om bedrijvigheid in technologie van de toekomst te stimuleren⁴, de kansen van AI te benutten en het ondernemings- en investeringsklimaat te versterken, bevelen we onder meer aan:

- Verhoog de technologie-adoptie door het MKB meer bij de hand te nemen (bijvoorbeeld door een netwerk van digitale innovatie-platforms).
- Investeer in de digitale infrastructuur, voortbouwend op de positie van Nederland als digitale mainport, een AI-faciliteit kan hardware en diensten bieden aan bedrijven.

Verhoog arbeidsproductiviteit: investeer in onderzoek, kennisverspreiding, sociale innovatie en zet productiviteit centraal in beleid: Nederlandse investeringen in kennisontwikkeling blijven achter. Daarnaast rendeert nieuwe kennis en technologie pas echt in een goed opgeleide en gezonde beroepsbevolking met sterke (digitale) vaardigheden en een hoog adoptievermogen. De SER beveelt onder meer aan:

- Verhoog de publieke en private investeringen in R&D en draai bezuinigingen op onderwijs en onderzoek terug. Versterk funderend beroeps- en volwassenen-onderwijs en stimuleer om- en bijscholing om te komen tot hogere mobiliteit op de arbeidsmarkt en bevorder de gezondheid van de beroepsbevolking.
- Zet gezamenlijk in op reële loongroei in lijn met de groei van arbeidsproductiviteit
- Creëer een gerichte stimuleringsregeling voor het MKB mbt. sociale innovatie en een 'platform sociale innovatie' vanuit de overheid en sociale partners.

Werk aan een ecosysteem voor zzp-ers en mkb-ondernemers dat verspreiding van koplopers naar het mkb bevordert (e.g. via coaching, kenniscentra). In de jaarlijkse beleidscyclus moet de National Productivity Board (NPB) een belangrijke rol spelen. Nederland heeft de rol van NPB bij het CPB neergelegd. Het is van belang om op korte termijn ook een onafhankelijke Productiviteitsraad in te richten, die naast analyse ook adviseert over de volle breedte van de economie (private en publieke sectoren, op macro- en sectoraal niveau) en met nauwe betrokkenheid van sociale partners.

Stimuleer doorgroei van MKB door financieringsknelpunten aan te pakken:

Beperkte financiering belemmert doorgroei van het MKB.⁵ We bevelen onder meer aan:

- Moedig pensioenfondsen en andere institutionele beleggers aan om MKB-financiering en de start- en scale-up sector op te nemen in hun beleggingsmix.
- Onderzoek in hoeverre voorlichting en lagere transactiekosten burgers kan overtuigen spaargeld evenwichtiger te beleggen.
- Kijk bij financieringsmogelijkheden specifiek naar het instrumentarium voor bedrijfsklassen die knelpunten ervaren (financieringsvragen van <1 miljoen voor het brede mkb en knelpunten voor tickets >50 miljoen voor - scale-up sector).⁶

3. Nederland van het slot: oplossingen in het fysieke domein

Versnel de verzwaring van het elektriciteitsnet en pak hoge energiekosten aan:

Het slot op het fysieke domein maakt het steeds moeilijker om aan de economie van de toekomst te bouwen. Netcongestie hindert de energietransitie en woningbouw en verslechtert het vestigingsklimaat. Als gevolg van de stikstofproblematiek lopen woningbouw, infrastructuur, industrie én landbouw vast in de vergunningverlening.

⁴ SER-advies (2024), *Perspectief op brede welvaart in 2040; Bouwen aan de economie van de toekomst*

⁵ Staat van het MKB (2024)

⁶ Idem; Rijksoverheid (2025), *Vervolgadvies richting afsluiting gezantschapsperiode*. IBO (2024), *Kies voor baten - IBO bedrijfsfinanciering*.

Als we de energietransitie niet terug op de baan helpen, is er van toekomstig verdienvermogen überhaupt geen sprake.

De SER adviseert:

- Versnel de verzwaring en uitbreiding van het elektriciteitsnet, faciliteer daartoe de netbeheerders om voldoende personeel, materiaal en ruimte te krijgen en zorg voor snelle vergunningsprocedures. Neem bij de vergunningverlening het structurele effect op de stikstofreductie mee.
- Realiseer op korte termijn een gelijk speelveld met onze buurlanden om te voorkomen dat onze industrie omvalt, pak daarom gericht de hoge energiekosten aan. Voorkeur is hierbij een Europese oplossing, maar sluit nationaal ingrijpen niet uit. Parallel dient gekeken te worden hoe verduurzaming wordt beloond en kwetsbare groepen geholpen. Hiermee zorgen we dat de energietransitie voor burgers en ondernemers betaalbaar, haalbaar en rechtvaardig wordt en de overstap naar elektrificatie aantrekkelijk.
- Versnel de verduurzaming van de maakindustrie door – onder stevige waarborgen – sneller maatwerkafspraken te maken met grote uitstoters, de regionale cluster-aanpak, de SDE++ regeling en andere vormen van ondersteuning voor bedrijven die aantoonbaar bereid zijn te verduurzamen.

4. Randvoorwaarden: stabiel beleid, verdediging van de rechtstaat en een Europese aanpak

Voor het slagen van grote maatschappelijke transitieën gelden een aantal belangrijke randvoorwaarden.

Voer stabiel, uitvoerbaar beleid en verdedig de rechtstaat: om investeringen mogelijk te maken en burgers zekerheid te bieden is stabiel en voorspelbaar beleid een randvoorwaarde. Regelgeving is noodzakelijk, maar dient altijd uitvoerbaar en uitlegbaar te zijn. Rechtszekerheid, de bescherming van burgers en bedrijven tegen juridische willekeur is een bouwsteen van onze economie. De rechtstaat verdient dan ook onverkorte bescherming vanuit politiek en maatschappelijk middenveld. Als overlegeconomie zien we ons ook nadrukkelijk als deel van deze democratische rechtstaat. We nemen onze rol door belangen te wegen, kennis te bundelen en legitimiteit van beleid en besluitvorming te ondersteunen.

Nederland dient zich actief, constructief en agenderend op te stellen in Brussel:

Nederland is voor zijn welvaart afhankelijk van het buitenland. Een versterkte interne markt en kapitaalmarktunie zijn van vitaal belang voor ons verdienvermogen en om investeringen mogelijk te maken. Daarnaast zijn vraagstukken als de energietransitie en transitie naar een circulaire economie vanwege het noodzakelijke gelijke speelveld enkel op Europees niveau vorm te geven. Een sterk economisch Europa is ook een sterk sociaal Europa, gericht op opwaartse convergentie voor stabiliteit en solidariteit.

Voer begrotingsbeleid dat ruimte biedt om te investeren in transitieën:

Nederland en de EU staan voor grote en urgente opgaven. Adviesinstellingen roepen Nederland op om begrotingsbeleid meer te richten op de lange termijn en geld vrij te maken voor het oplossen van economische knelpunten. We sluiten ons aan bij deze oproep om te investeren in de toekomst. De Europese begrotingsregels bieden daar ook ruimte voor. Het is zaak om die ruimte verstandig te benutten en daarbij de ankers en begrotingsregels in acht te nemen.

5. Samen oplopen: aanbod aan een nieuw kabinet

De komende kabinetsperiode staan we een nieuw kabinet graag weer bij met onze advisering. Om ook van advies tot impact te komen, zijn we tevens een platform voor akkoorden of kunnen we een rol nemen in de uitvoering. Concreet bieden we in deze brief het volgende aan:

We werken samen aan een beter arbeidsongeschiktheidsstelsel: In de uitvoering loopt het stelsel vast. Hardheden in de WIA leiden tot inkomensonzekerheid. Uitval naar ziekte en arbeidsongeschiktheid is in Nederland te hoog. Ook omdat de WIA een werknemersverzekering is, kunnen structurele oplossingen niet zonder raadpleging en instemming van sociale partners. We bieden aan om:

- Samen met het kabinet te werken aan een gedragen aanpak om knelpunten, ziekteverzuim en bijbehorende hoge instroom in de WIA aan te pakken en te voorkomen.
- Komend jaar te werken aan een beter systeem rond arbeidsongeschiktheid in het algemeen en de WIA in het bijzonder.

We maken door samenwerking en zelforganisatie de impact van regels voor bedrijven kleiner en de effectiviteit groter, bijvoorbeeld bij Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Al geruime tijd brengt de SER bedrijven, vakbonden en maatschappelijke organisaties samen om IMVO in de praktijk te brengen, de OESO heeft ons model internationaal als voorbeeld geroemd vanwege de resultaten die het oplevert. Waar regelgeving kan beginnen als ervaren last, transformeert deze aanpak de implementatie tot een kans waarin robuuste ketens resulteren in een goede concurrentiepositie.

SER-partijen zijn bereid om:

- Deze IMVO-aanpak breed onder het Nederlandse bedrijfsleven te organiseren, met de overheid als partner en co-financier.
- Ook op andere gebieden samen in kaart te brengen waar en hoe we noodzakelijke regels beter uitvoerbaar kunnen maken, bijvoorbeeld door vormen van zelfregulering en -organisatie. Hierbij dient speciale aandacht te komen voor toezicht en handhaving die toekomstbestendig, risicogericht en proportioneel dient te zijn.

We werken aan toekomstperspectief voor de landbouw: Boeren en tuinders staan onder grote druk met veel onzekerheid over de toekomst. Het vorige kabinet heeft de SER gevraagd⁷ te werken aan toekomstperspectief voor de landbouw door kansen, barrières en oplossingsrichtingen voor de ontwikkelpaden in de landbouw in kaart te brengen en te adviseren over een passend beleidsinstrumentarium. In 2026 hoopt de SER met dit advies te komen.

We komen samen tot een uitvoerbare regeling voor leven lang ontwikkelen ingebed in een effectievere arbeidsmarktinfrastructuur: De beroepsbevolking moet meer eigen regie krijgen op ontwikkeling. Tegelijkertijd begint een lerende economie op de werkvloer en moeten werkenden sneller op de juiste plek terechtkomen en hun weg kunnen vinden op de arbeidsmarkt. Om ook onze rol te nemen als sociale partners bieden we aan om:

- Te komen tot passende regelingen voor LLO, gebaseerd op SER-advisering⁸

⁷ Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (2025), Adviesaanvraag SER Toekomstperspectief Landbouw.

⁸ O.a. SER (2023) *Leven lang ontwikkelen. Structurele verankering in de samenleving*.

- Samen te werken aan een beter dekkende arbeidsmarktinfrastructuur met investeringen in om- en bijscholing, maar ook loopbaanbegeleiding, handige websites voor werkzoekenden en zij-instroomtrajecten voor sectoren met weinig personeel⁹.

Wij werken graag samen met het kabinet verder rondom arbeidsmarktgevolgen van de opschaling bij Defensie. We zetten hiermee het eerdere initiatief vanuit de Stichting van de Arbeid om reservisten te mobiliseren door¹⁰.

We adviseren over belastingen en toeslagen in dienst van brede welvaart

Het kabinet staat voor grote fiscale uitdagingen. Het toeslagenstelsel dient grondig herzien te worden. De SER is binnen de commissie vereenvoudiging belasting- en toeslagenstelsel gestart met het voorbereiden van adviezen over de inkomstenbelasting en de toeslagen:

- De SER is voornemens om medio 2026 met een advies te komen over toeslagen en belastinginkomsten uit arbeid.
- Daarna een vervolgadvisie te leveren over belastingheffing over kapitaal en de bredere belastingmix.
- In de periode hierna samen op te lopen en in gesprek te blijven om een langdurige transitie vorm te geven.

Het is gegeven de grote vraagstukken die om doorbraken vragen de komende periode extra belangrijk dat de politiek en de polder samenwerken en zorgen voor breed politiek en maatschappelijk draagvlak. Laten we daar met elkaar de schouders onder zetten.

We zien dit aanbod en deze voorstellen als een goede basis voor een stabiele politieke koers voor het nieuwe Nederland en gaan hierover graag met u in gesprek.

Wij wensen u en de politieke partijen veel succes en wijsheid in deze formatie.

Namens de Sociaal-Economische Raad,

Kim Putters
Voorzitter SER

⁹ Stichting van de Arbeid (2025), *Visie en aanpak partners op Van-Werk-Naar-Werk-stelsel*.

¹⁰ Stichting van de Arbeid (2025), *Cao-afspraken reservisten*.

Samenwerken aan het nieuwe Nederland

Stabiel beleid en brede samenwerking zijn onmisbaar om Nederland door de grote transitie van deze tijd te loodsen. In de komende kabinetsperiode staat de SER opnieuw klaar als bondgenoot van de politiek: niet alleen met advies, maar ook als platform voor akkoorden en partner in de uitvoering. Bouw samen met ons aan een nieuw, toekomstbestendig Nederland, waarin brede welvaart centraal staat.

Randvoorwaarden

- Voer stabiel, uitvoerbaar beleid en verdedig de rechtstaat;
- Nederland dient zich actief, constructief en agenderend op te stellen in Brussel;
- Voer begrotingsbeleid dat ruimte biedt om te investeren in transitie.

Arbeidsmarkt Nederland staat voor kwaliteit van werk en kan niemand missen

- Voer onverkort het SER-MLT uit voor een zekere en wendbare arbeidsmarkt;
- Zorg ervoor dat de implementatie van het Pensioenakkoord doorgaat;
- Verbeter de positie van internationale arbeidskrachten en verminder de vraag naar laagbetaalde arbeid.

Verdienvermogen Nederland vooruit: ruimte voor kennis, verdienvermogen en ondernemerschap

- Werk aan een stabiel, concurrerend en innovatief ondernemersklimaat;
- Verhoog arbeidsproductiviteit: investeer in kennis en zet productiviteit centraal in beleid;
- Stimuleer doorgroei van MKB o.a. door financieringsknelpunten aan te pakken.

Fysiek Domein Nederland van het slot: oplossingen in het fysieke domein

- Versnel de verzwaring van het elektriciteitsnet;
- Pak hoge energiekosten aan.

Aanbod van de SER

- We werken samen aan een beter arbeidsongeschiktheidsstelsel;
- We maken door samenwerking en zelforganisatie de ervaren regeldruk voor bedrijven kleiner en de maatschappelijke impact groter;
- We werken aan toekomstperspectief voor de landbouw;
- We komen samen tot een uitvoerbare regeling voor leven lang ontwikkelen;
- Wij werken samen aan de arbeidsmarktgevolgen van de opschaling bij Defensie;
- We adviseren over belastingen en toeslagen in dienst van brede welvaart.